

Prof. dr hab. Tomasz Kizwalter
Wydział Historii
Uniwersytet Warszawski

INSTYTUT HISTORII PAN	
Wpłynęło: 15.02.2023	Znak: msh L
Ref: 16.02.2023	Zak: papier

był 23.02.23
msh
R

**Recenzja dorobku dr. Aleksandra Łupienki w postępowaniu w sprawie
nadania stopnia doktora habilitowanego**

P. Aleksander Łupienko w 2004 r. uzyskał na Politechnice Warszawskiej dyplom inżyniera architektury i urbanistyki, a w roku 2009 na Uniwersytecie Warszawskim dyplom magistra historii. Doktorem nauk humanistycznych w zakresie historii został w 2014 r. w Instytucie Historii PAN na podstawie rozprawy „Społeczność warszawskiej kamienicy czynszowej, 1864–1914” (promotor prof. Maciej Janowski). Pracę naukową rozpoczął w roku 2014 w Instytucie Historii PAN na stanowisku specjalisty badawczo-technicznego; od 2019 r. pracuje w IH PAN na stanowisku adiunkta.

Obecne postępowanie w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego zostało wszczęte 30 sierpnia 2022 r.; wcześniej dr Łupienko nie występował o nadanie tego stopnia. Niniejszą recenzję dorobku habilitanta przygotowałem zgodnie z wymogami określonymi w art. 219 ust. 1 pkt. 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478).

Osiągnięciem, będącym podstawą ubiegania się dr. Aleksandra Łupienki o stopień doktora habilitowanego, jest cykl artykułów zatytułowany „Studia nad przestrzenią dziewiętnastowiecznego miasta”. Cykl ten składa się z 5 pozycji:

1. *Some remarks on the birth of modern city planning in the Polish territories (1850–1914): the impact of the hygienic movement*, „Mesto a Dejiny” 2016, nr 2, s. 18–34.
2. *Urban knowledge transfer between Eastern cities of Warsaw, Cracow and L'viv at the turn of the 19th and 20th centuries*, „Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung” 2018, nr 4, s. 578–600.
3. *The City as a National Work of Art: Modernity and Nation Building in Fin-de-Siècle Lviv*, „Urban History” 2020, nr 47/3, ss. 1–21.
4. *Urban Public Gardens in the Kingdom of Poland and Galicia in the First Half of the 19th Century*, w: *A City Entertains Itself – From the Middle Ages to 1848. Prague as the*

Centre of Cultural Life, red. Olga Fejtová, Martina Maříková, Jiří Pešek, Archiv hlavního města Prahy, Praha 2021, s. 261–280.

5. *Architecture as a Weapon: The Gothic and the National Ideal in Nineteenth-Century Polish Discourse*, w: *Forging Architectural Tradition: National Narratives, Monument Preservation and Architectural Work in the Nineteenth-Century*, red. Dragan Damjanović, Aleksander Łupienko, Berghahn, New York 2022, s. 76–101.

Oprócz powyższych tekstów, które ukazały się w renomowanych czasopismach i wydawnictwach, Habilitant ma w dorobku cały szereg wartościowych publikacji, w tym cztery monografie:

1. *Przestrzeń publiczna Warszawy w pierwszej połowie XIX wieku*, Neriton, Wydawnictwo IH PAN, PTH, Warszawa 2012.
2. *Kamienice czynszowe Warszawy 1864–1914*, Wydawnictwo IH PAN, Warszawa 2015.
3. *Order in the Streets. The Political History of Warsaw Public Space in the First Half of the 19th Century*, tłum. J. Garliński, Peter Lang, Frankfurt am Main 2020.
4. *W stronę systemu. Infrastruktura techniczna dziewiętnastowiecznego miasta na przykładzie Galicji*, Księży Młyn, Łódź 2021.

Warto podkreślić, że pozycja 1. ma za podstawę pracę magisterską dr. Łupienki (Instytut Historyczny UW, promotor prof. Maria Nietyksza), pozycja 3. to anglojęzyczna wersja tej pracy, a pozycja 2. to rozprawa doktorska habilitanta. Publikacja doktoratu nie jest niczym niezwykłym, ale nie co dzień zdarza się, aby renomowane wydawnictwa decydowały się opublikować pracę magisterską (przy czym tłumaczenie na angielski było możliwe dzięki uzyskaniu grantu NPRH).

Habilitant jest również autorem licznych rozdziałów w tomach zbiorowych i artykułów w czasopismach naukowych. Przed uzyskaniem stopnia doktora opublikował 1 rozdział i 3 artykuły, po doktoracie – 18 rozdziałów i 10 artykułów. Po uzyskaniu stopnia doktora był też współredaktorem 4 tomów zbiorowych.

W złożonym obecnie autoreferacie dr Łupienko wskazuje główne kierunki swych zainteresowań badawczych:

1. Rozwój wiedzy technicznej na temat miast.
2. Rozwój miast w XIX wieku w Europie Środkowej.

3. Dzieje architektury i jej symboli oraz architektów w XIX wieku.
4. Historia kulturowa przestrzeni Lwowa.
5. Historia luteranów w Królestwie Polskim.

Habilitant wyjaśnia, że czynnikiem nadającym spójność tej dość zróżnicowanej tematyce jest kwestia przestrzeni miejskiej, postrzeganej jako pole ludzkiej działalności oraz rezerwuuar wspólnotowych wyobrażeń i symboliki. Dr Łupienko podkreśla, że w przestrzeni miejskiej widzi element aktywny, z jednej strony kształtowany przez człowieka, z drugiej wpływający na niego. Polem badawczym jest tu Królestwo Polskie i Galicja w XIX wieku.

Gdy podstawą ubiegania się o stopień doktora habilitowanego jest cykl artykułów, oceniać należy zarówno poszczególne teksty, jak i wymienione w Ustawie ich „powiązanie tematyczne” (art. 219 ust. 1 pkt 2b).

Każda z pięciu pozycji przedstawionych przez dr. Łupienkę jako podstawa ubiegania się o stopień doktora habilitowanego zasługuje na wysoką ocenę. Habilitant zebrał obszerną i zróżnicowaną podstawę źródłową, którą wykorzystał w sposób wnikliwy i wielostronny. Bardzo istotne jest tu naukowe przygotowanie dr. Łupienki: ukończenie studiów w zakresie architektury i urbanistyki pozwoliło mu znacznie wzbogacić warsztat badawczy historyka.

Artykuły tworzą przemyślaną całość. Cykl otwiera problematyka urbanistyczna rozpatrywana z punktu widzenia wyobrażeń higienicznych i wiedzy inżynierskiej, następnie zaś mamy do czynienia z kulturowymi i tożsamościowymi aspektami rozwoju miast. Pozycja 1. (*Some remarks on the birth of modern city planning...*) traktuje o znaczeniu, jakie dla kształtowania się refleksji o planowaniu miast i zarządzaniu nimi zyskały dziewiętnastowieczne zmiany standardów higienicznych. Autor korzysta w tym tekście głównie z prasy, w tym zwłaszcza technicznej i związanej z kręgami działaczy higienicznych. Prasa stanowi również zasadniczą część podstawy źródłowej pozycji 2. (*Urban knowledge transfer...*), w której transfer wiedzy urbanistyczno-technicznej, zazwyczaj rozpatrywany pod kątem wpływu przodujących w rozwoju centrów na peryferie, ukazywany jest na poziomie kontaktów między obszarami peryferyjnymi. Dr Łupienko zwraca tu uwagę na narodowe aspekty kontaktowania się polskich ekspertów ponad granicami państw zaborczych. Problematyka narodowa wysuwa się na plan pierwszy w pozycji 3. (*The City as a National Work of Art...*), w której Autor bada, jak we Lwowie przełomu XIX i XX wieku ścierały się ze sobą dążenie do rozbudowy miasta

(co oznaczało naruszanie dawnej substancji miejskiej) i poczucie, że miasto w swym tradycyjnym kształcie ma istotną wartość estetyczną i narodową. W tekście tym Habilitant w szerokim zakresie wykorzystał lwowskie archiwalia. W pozycji 4. (*Urban Public Gardens...*) tematyka miejskich ogrodów została przedstawiona z punktu widzenia społecznych funkcji tego rodzaju przestrzeni: Autor, wykorzystując zróżnicowaną bazę źródłową, pokazuje, jak korzystanie z ogrodów demokratyzowało stosunki międzyludzkie, a jednocześnie wytwarzało nowe bariery społeczne. W pozycji 5. (*Architecture as a Weapon...*) powraca problematyka narodowa: głównym zagadnieniem jest tu kształtowanie się koncepcji gotyku jako „stylu narodowego” w architekturze.

Dorobek dr. Łupienki w zakresie historii to wynik łączenia różnych specjalizacji. Habilitant występuje przynajmniej w trzech rolach: jako historyk miast, historyk kultury, historyk polityki. Największy sukces odnosi jako badacz historii miast, urbanistyki i architektury. Jest to od dawna główne pole jego badań, a ich rezultaty bez cienia wątpliwości zasługują na uznanie. Teksty wybrane jako podstawa postępowania habilitacyjnego to tylko skromna część tego dorobku, systematycznie powiększanego od czasów studiów historycznych na Uniwersytecie Warszawskim. Obok licznych artykułów mamy tu przede wszystkim cztery monografie, wśród których wyróżniłbym świetny doktorat *Kamienice czynszowe Warszawy 1864–1914* (2015), choć praca o technicznej infrastrukturze miast galicyjskich (2021) to również godne uwagi osiągnięcie. Wracając do pięcioartykułowego cyklu: najwyżej oceniam w nim tekst *The City as a National Work of Art...* (pozycja 3.), w którym Autor znakomicie pokazał zarówno praktykę lwowskiego budownictwa, jak przemiany dyskursu architektoniczno-konserwatorskiego. Widać w tym przypadku, że Habilitant ma gruntowne, fachowe przygotowanie w zakresie architektury i urbanistyki.

Na tym tle nieco – ale tylko nieco – słabiej wypadają fragmenty artykułów poświęcone historii idei i społecznych wyobrażeń. Interesuje tu Autora przede wszystkim znaczenie urbanistyki i architektury dla kształtowania się tożsamości narodowej. Inspiracje badawcze czerpie na tym polu od Jana Assmana i Anthony’ego D. Smitha, a w sposobie przedstawiania procesów narodotwórczy nawiązuje do Anne-Marie Thiesse. W rozważaniach Habilitanta brakuje mi szkieletowo przynajmniej zaznaczonego kontekstu społecznego, w którym treści estetyczno-symboliczne stawały się budulcem narodowej tożsamości (można w tym miejscu nawiasem dodać, że architektoniczne zamiłowania

skłaniają czasem dr. Łupienkę do przesady – jak wtedy, gdy pisze, że w warunkach polskich „Gothic [...] evolved to become one of the pillars of national existence”, *Architecture as a Weapon...*, s. 94.). Tym bardziej szkoda mi nieobecności tego społecznego kontekstu w przypadku problematyki narodowej, że w artykule *Urban Public Gardens...* mamy do czynienia z bardzo dobrą analizą społecznego funkcjonowania miejskich ogrodów publicznych, ich demokratyzującego, ale i segregującego oddziaływania.

W zestawieniu z problematyką architektoniczno-urbanistyczną i kulturowo-tożsamościową sporo do życzenia pozostawia tematyka polityczna, przedstawiana często dość zdawkowo i stereotypowo, nie bez uproszczeń i niedokładności (wspomnę tylko, że w stosunku do Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego z lat 1815–1831 Autor konsekwentnie używa dziwnego określenia „semi-sovereign”, gdy w istocie były to państwa niesuwerenne – *Architecture as a Weapon...*, s. 79, 83). Te defekty przynajmniej w części wydają się ceną, jaką zapłacił Habilitant za możliwość udostępnienia swoich tekstów czytelnikowi anglojęzycznemu, co do którego wypada przyjąć, że nic nie wie o historii Polski, i któremu trzeba dostarczyć podstawowych, quasi-podręcznikowych informacji na ten temat. Zważywszy na ograniczoną objętość artykułu, może nie być to zadanie łatwe. Trzeba jednak zaznaczyć, że historia polityczna nie odgrywa kluczowej roli w badaniach dr. Łupienki.

Summa summarum, przedstawiony przez Habilitanta jako główne osiągnięcie cykl artykułów oceniam wysoko, podobnie jak resztę jego dorobku. Szczególną wartość ma w tym przypadku umiejętne wyjście poza granice ustalonych specjalizacji. Uprawiana przez dr. Łupienkę kulturowa historia przestrzeni miejskiej to bardzo interesujący i wartościowy kierunek badań, stanowiący bez wątpienia znaczny wkład w rozwój dyscypliny historia.

Na podkreślenie zasługuje aktywny udział Habilitanta w różnych formach naukowej współpracy. Miał wystąpienia na 13 konferencjach międzynarodowych i 19 krajowych, był też współorganizatorem i głównym wykonawcą 1 konferencji międzynarodowej i 3 krajowych. Nawiązał wiele owocnych kontaktów naukowych w kraju i za granicą.

Był kierownikiem 3 zrealizowanych grantów (NCN PRELUDIUM, 2012–2015; NCN SONATA, 2016–2019; NPRH UNIVERSALIA, 2018 – 2020) i wykonawcą 2

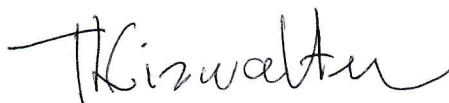
(NCN OPUS, 2012–2015; NCN OPUS, 2016–2019). Jest wykonawcą 2 grantów w trakcie realizacji (NAWA, od 2020; NCN OPUS, od 2021).

Należy do European Association of Urban History i przewodniczy Polsko-Słowackiej Komisji Historyków.

Jest uzdolnionym popularyzatorem nauki (współpracuje m. in. z Muzeum Historii Polski).

Konkluzja

Nie ulega wątpliwości, że dorobek naukowy dr. Aleksandra Łupienki – w tym dzieło przedstawione jako główne osiągnięcie – spełnia wymogi określone w art.219 ust. 1 pkt 2 i 3 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie dr. Łupienki do dalszych stadiów postępowania habilitacyjnego.

/Tomasz Kizwalter/